
SU BAZINIŲ KARIO KURSU SUSIJUSIOS PSICHOLOGINĖS PATIRTYS: SAVANORIŠKAI NUOLATINĘ PRIVALOMĄJĄ PRADINĘ KARO TARNYBĄ ATLIEKANČIŲ VYRŲ PERSPEKTYVA

Indrė Akucevičiūtė

*Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto Sveikatos psichologijos katedra
Tilžės g. 18, Kaunas LT-47181
Telefonas: 837 35 40 87
El. paštas: indre.akucevičiute@stud.lsmu.lt*

Milda Kukulskienė

*Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto Sveikatos psichologijos katedra
Tilžės g. 18, Kaunas LT-47181
Telefonas: 837 35 40 87
El. paštas: milda.kukulskiene@lsmuni.lt*

Gita Argustaitė-Zailskienė

*Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto Sveikatos psichologijos katedra
Tilžės g. 18, Kaunas LT-47181
Telefonas: 837 35 40 87
El. paštas: gita.argustaite-zailskiene@lsmuni.lt*

DOI: 10.13165/PSPO-20-24-01

Anotacija. Viena ryškiausių pilietinės valios išreikštumo formų – savanorystė kariuomenėje. Pirmasis jos etapas – bazinis kario kursas, kuriame ugdomos pradinės kariškos vertybės. Pereidami į naują gyvenimo situaciją, žmonės gali patirti didesnę stresą ir nuotaikos pokyčius (Martin, 2006), tad adaptacija kariuomenėje gali kelti psichologinių iššūkių. Tyrimo tikslas – atskleisti savanoriškai nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą (NPPKT) atliekančių vyrų patirtis, susijusias su baziniu kario kursu. Kokybiniame tyrime dalyvavo 4 vyrai (19-26 m. amžiaus). Visi tyrimo dalyviai turėjo būti savanoriškai atlikę arba atliekantys NPPKT ir jau praėję bazinį kario kursą. Duomenys buvo renkami individualaus pusiau struktūruoto interviu metodu. 4 orientaciniai klausimai sudaryti tyrimo autorės. Atlikta indukcinė teminė analizė pagal Braun ir Clarke (2006) rekomendacijas. Atskleistos keturios temos: 1. Kariuomenės nemalonumai ir erzinantys aspektai, 2. Tarpusavio ryšio su vadais ir kolegomis svarba, 3. Naujos kasdienybės reikšmė funkcionavimui kuopoje, 4. Entuziastingos paskatos tarnauti ir gauta nauda. Nors kariai patyrė sunkumų adaptuojantis ir vykdant tarnybą, pastebėtas laipsniškas karių ir vadų santykio gerėjimas, džiaugsmas kariuomenės klestėjimu bei asmeninių tikslų įvykdymas.

Pagrindinės sąvokos: nuolatinė privalomoji pradinė karo tarnyba, Lietuvos kariuomenė, šauktiniai, bazinis kario kursas, teminė analizė.

ĮVADAS

Privalomoji karo tarnyba ir savanorystė Lietuvos kariuomenėje

Vienas svarbiausių pilietinės gynybos elementų yra pilietinė valia ir pasiryžimas kovoti už šalies nepriklausomybę visais įmanomais būdais. Nuolatinė privalomoji pradinė karo

tarnyba (NPPKT) – „nepertraukiama, privalomoji pradinė karo tarnyba, kurią atlikdamas karo prievolinkas įgyja pagrindinį karinį parengtumą, pasirengia veikti karinio vieneto sudėtyje“ (LR Seimas, 2011, XI-1508). Jos gražinimas Lietuvoje 2015 m. buvo sutiktas nevienareikšmiškai – visuomenė susiskaldė į palaikančius tokį sprendimą ir jam besipriešinančius (Dzimidaitė, 2018).

Savanorystė kariuomenėje – ryški pilietinės valios išreikštumo forma. Nors, gražinus privalomąją tarnybą, visuomenėje sklandė prieštaringos nuomonės, 2015 m. iš 3010 tarnybai pristatytų jaunuolių 2133 pasirinko atlikti tarnybą savanoriškai. Ir tik 2017 m. atmetus savanorius ir pirmumą atlikti tarnybą išreiškusius asmenis, privalomai pašaukti 53 jaunuoliai (Pocienė, 2018 – remiantis Lietuvos kariuomenės Karo prievolės ir komplektavimo tarnybos duomenimis).

Karių savijauta ir potyriai karo tarnybos pradžioje

Bazinis kario kursas – tai 8 savaičių trukmės kursas, skirtas adaptuoti karius iš civilinio gyvenimo į karinį gyvenimą, išmokyti bazinių karinių žinių ir įgūdžių, kariškos disciplinos tarsi kariuomenės pradžiamokslyje (Lietuvos kariuomenė, 2016).

Karo tarnyba, ypač jos pradžia, gali būti sudėtinga ir dėl objektyvių gyvenimo keitimo ar sveikatos sunkumų. Nepaisant moralinių vertybių ir pasiryžimo, neretai kariai atlikti tarnybą ateina be specialios sveikatos ir jėgos parengties, dėl ko jiems kyla rizika susižaloti (Psaila, Ranson, 2017). Taip pat sunkumų gali kelti neįprastas miego grafikas (Crowley ir kt., 2012) bei maitinimosi pokyčiai (Williamson ir kt., 2002). Tyrimai rodo, jog dalies karių sveikatai ir kognityviniam gebėjimams gerinti pasiteisina tokios intervencijos kaip maisto papildymas vitaminu D, kalciumu, geležimi (Lutz ir kt., 2019). Taigi karių savijauta tarnybos metu, o ypač – jos pradžioje, gali būti paveikta veiksnių, aprėpiančių tiek fizinės traumas, tiek pokyčius kasdienybėje.

Atliekant karinę tarnybą, svarbus ne tik fizinis užduočių atlikimas, bet ir individualus psichologinis tarnybos patyrimas, kuris gali lemti tolesnę motyvaciją ir ryžtą panaudoti įgytus įgūdžius tikros grėsmės atveju, aukojant savo fizinę gerovę. Karo tarnyba dėl savo ypatingo veiklos ir gyvenimo būdo pokyčio gali paveikti karių psichikos būklę. Dėl to ypač reikšmingas veiksnys, tarnaujant kariuomenėje, yra tarnybos pradžia (Vileikienė ir kt., 2015). Pasak Martin (2006), pereidami į naują gyvenimo situaciją, žmonės patiria stresą ir galimai trumpus reaktyvius nuotaikos pokyčius. Asmenys, patekę į bazinį kario kursą, taip pat patiria stresą

griežtame psichikos ir fizinio lavinimo etape. Svarbu tai, kaip karys jaučiasi tarnyboje ir kaip jis vertina įvairius tarnybos aspektus (Vileikienė ir kt., 2015).

Psichologinė savijauta ir atmosfera tarnybos kontekste svarbi, kalbant apie karių būseną ir požiūrį į tarnybą. Didelę reikšmę, tarnaujant kariuomenėje ir sprendžiant, ar tęsti tarnybą, turi tai, kaip joje jaučiasi pats karys ir kaip jis vertina santykius bei komandiškumą. Reikšminga, kad psichikos sveikatos problemos yra viena iš dažniausiai pasitaikančių priežasčių bazinio kario kurso metu, lemiančių asmens psichologinio atsparumo sumažėjimą dėl patiriamo spaudimo ar priekabiavimo (Williams ir kt., 2016). Vertinant komandos ir vadų santykio kūrimą ir išlaikymą karo tarnybos kontekste, svarbu ir tai, kad į karo tarnybą ateinantys Z kartos atstovai pasižymi motyvacija siekti gerų tarpusavio santykių, palankiai žiūri į pokyčius (Seemiller, Grace, 2016), yra atviri ir siekia turėti aiškius veiklos tikslus (Chou, 2012). Dėl šių savybių ir jų skirtumo nuo vyresnei kartai priklausančių vadų galimi sunkumai, išlaikant saugų psichologinį klimatą griežtame kariuomenės kontekste.

Taigi bazinis kario kursas suteikia unikalią galimybę tyrinėti į naują aplinką patekusius asmenis ir išnagrinėti skirtingus psichologinius potyrius šiame trumpame, intensyviame prisitaikymo etape, taip pat atkreipiant dėmesį į savanorystės aspekto svarbą.

Šiuo tyrimu buvo siekiama susipažinti su šauktinių patyrimu baziniame kario kurse, vertinant tai giluminiu požiūriu. Siekta atskleisti autentišką karo prievolės pradžios koncepciją pirmojo rimto susidūrimo su kariuomene kontekste, t.y. baziniame kario kurse – etape, kuriame ugdomos pradinės kariškos vertybės.

Iškeltas **tyrimo tikslas** – atskleisti savanoriškai NPPKT atliekančių vyrų patirtis, susijusias su baziniu kario kursu.

Tyrimo klausimas ir uždaviniai: Atliekant indukcinį kokybinį tyrimą svarbu atskleisti autentiškas asmenų patirtis, pasiruošiant jas priimti kaip tokias ir nesistengiant susiaurinti iki išsikeltų uždavinių. Uždavinių formulavimo atsisakyta, kadangi tai gali nukreipti tyrėją ir tyrimo dalyvį priešinga kokybinio darbo koncepcijai kryptimi. Uždaviniai buvo pakeisti vienu apibendrinančiu tyrimo klausimu:

- Kokios yra savanorių vyrų psichologinės patirtys, susijusios su baziniu kario kursu NPPKT metu?

Tyrimo eiga ir imtis

Tyrimo dalyvavo keturi vyrai nuo 19 m. iki 26 m. amžiaus. Visi tyrimo dalyviai turėjo būti savanoriškai atlikę Nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą arba ją atliekantys šiuo

metu ir jau praėję bazinį kario kursą. Kadangi kokybiniuose tyrimuose nevertinami skirtumai, o siekiama sužinoti, kas bendro sieja unikalius dalyvių išgyvenimus, heterogeniška tyrimo dalyvių patirtis praturtina patį darbą ir jo koncepciją. Todėl papildomi atrankos kriterijai nebuvo taikomi ir nesiekta homogeniškumo.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių dabartinis tarnybos statusas

	Tyrimo dalyvis (vardai pakeisti)	Dabartinis tarnybos atlikimo statusas
1.	Gustas	Nebaigta
2.	Justas	Baigta
3.	Arūnas	Nebaigta
4.	Paulius	Nebaigta

Interviu vykdyti 2019 m. balandžio mėnesį, šeštadienį arba sekmadienį, kadangi vis dar atliekantys tarnybą vyrai galėdavo susitikti savaitgaliais. Kontaktas su pirmuoju tyrimo dalyviu buvo užmegztas asmeniškai jį pažįstant ir pristatant planuojamo tyrimo koncepciją. Toliau tyrimo dalyvių imtis buvo surinkta naudojantis „sniego gniūžtės“ principu, pirmajam dalyviui paskleidus žinią apie tyrimą savo aplinkoje. Buvo laikomasi asmens duomenų apsaugos principų, atskleidžiant tyrėjai norinčiųjų dalyvauti tyrime kontaktinę informaciją tik gavus jų žodinį sutikimą.

Atliekant tyrimą buvo surengtas susitikimas su kiekvienu tyrimo dalyviu jam patogioje, netriukšmingoje vietoje, susitartu laiku. Buvo siekiama, kad pokalbio metu pernelyg arti nebūtų pašalinių žmonių. Su kiekvienu tyrimo dalyviu buvo aptartos tyrimo sąlygos: interviu įrašinėjimas diktofonu, anonimiškumas ir konfidencialumas, interviu eiga, informuota apie galimybę bet kada pasitraukti iš interviu, taip pat atsakyta į tyrimo dalyviams rūpėjusius klausimus. Prieš interviu visiems tyrimo dalyviams buvo pateiktos informavimo ir sutikimo dalyvauti tyrime formos. Visi interviu buvo skirtingos trukmės – intervale nuo 25 min. iki 1 val. 10 min. Visų interviu trukmė – 3 val. 2 min. 10 s. Interviu valandos transkribavimas truko ~ 8-9 val.

Tyrimo instrumentai

Duomenys buvo renkami taikant pusiau struktūruoto interviu metodą, t.y. interviu metu remtasi planu, kuriame numatyti pagrindiniai orientaciniai klausimai, jų pateikimo seka, tačiau numatyta, kad tyrimo eigoje tyrėjas gali papildomai užduoti plane neįrašytų tikslinamųjų klausimų. Dalyviui suteikta galimybė plačiau kalbėti apie savo patirtį.

Tyrimo dalyviams buvo užduoti keturi pagrindiniai klausimai: 1. Gal gali trumpai papasakoti apie save?. 2. Kas paskatino tave tapti savanoriu?. Aktyviai klausantis buvo skatinama tęsti pasakojimą linktelint taip pat sakant („Mhm“, „Taip“, „Kaip įdomu“ – *kartojosi visų interviu metu*). Buvo užduodami tikslinamieji klausimai („Kaip tu supranti ...?“, „Ką tau reiškia būti savanoriu?“). 3. Gal galėtum prisiminti ir papasakoti apie savo kasdienybę kuopoje, bazinio kurso metu?. Buvo užduoti tikslinamieji klausimai („O, kas buvo sunkiausia?“). 4. Gal galėtum prisiminti, kaip jauteisi pirmosiomis savaitėmis atliekant tarnybą – tikslinamieji klausimai („Kas būdinga tavo minimiems santykiams?“).

Duomenų analizė ir apdorojimas

Tyrimo dalyvių patirties nagrinėjimui pasirinkta teminės analizės aprašomoji strategija. Teminė analizė nėra susieta su konkrečia teorine sistema, todėl ji gali būti naudojama įvairių fenomenų nagrinėjimui (Braun ir Clarke, 2006). Konkretaus tyrimo atveju ji nukreipta į tam tikro reiškinių (fenomeno) patyrimo atskleidimą, kategorizuojant, apibendrinant, išlaikant ir užfiksuojant svarbiausias surinktų duomenų sąvokas bei idėjas (Braun ir Clarke, 2006).

Keturių interviu metu gauta medžiaga buvo apdorota ir analizuota, atliekant šiuos žingsnius:

1. Transkribuota pažodžiui. Siekiant kuo tiksliau perteikti visų interviu turinį, į dalyvių kalbos transkriptą buvo įterpiami laužtiniai skliaustai, kuriuose atsispindėjo įvairios dalyvių reakcijos (balso tonų pokyčiai, juokas) – pvz.: „*tie šokoladukai... tą visą moralę keldavo [nusišypsos]*“. Pauzės ir ilgesnių pauzių trukmė žymėtos sutartiniais ženklais – pvz.: „...“ ir *[pauzė 5s.]*. Kalbos trukdžiai, pabrauktos ir paryškintos pabrėžtinai pasakytos teksto dalys pvz.: „*Kambariokai pradeda badyt tave žvilgsniais... piktžodžiaut... kol tu pasikeiti <..> morališkai palaužia*“. Transkripto skyryba paremta dalyvių kalbos intonacija ir darytomis pauzėmis. Iš viso surinkta 25 psl. gryno interviu teksto.

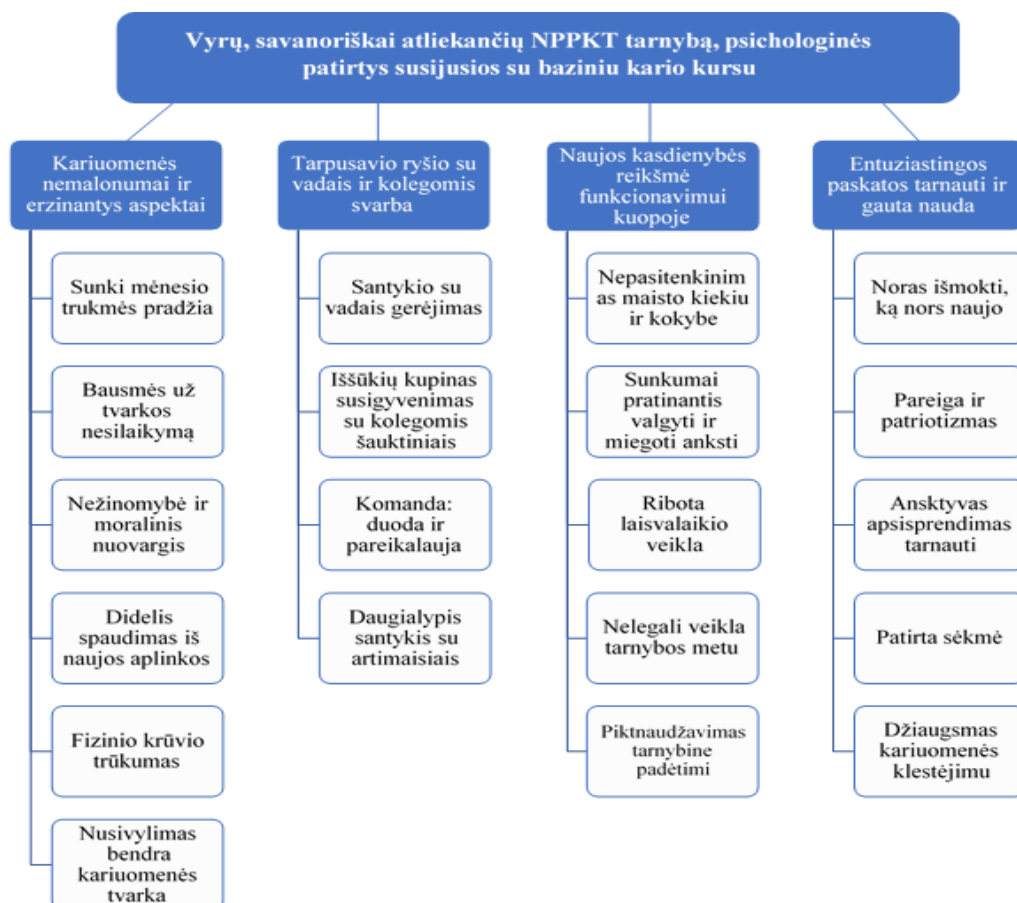
2. Buvo sugeneruoti kodai. Kiekvienas interviu tekstas buvo skirstytas prasminiais vienetais, jiems suteikiant kodus.

3. Vykdyta temų paieška, dar kartą skaitant, jungiant, grupuojant kodus ir jungiant juos į potemes ir temas. Potemės buvo grupuojamos, jei bent pusė vyrų (t.y. mažiausiai 2 iš 4) kalbėjo apie tą patį.

4. Temos peržiūrėtos, tikrinant jas pačias, jų formuluotes, kodų atitikimą, pergrupuojant, taisant, kuriant temų žemėlapi.

5. Tęsiant analizę ir siekiant patikslinti kiekvieną temą, sukurti tikslūs pavadinimai temoms ir jos apibrėžtos.

6. Temos aprašytos, atrenkant gyvus, ryškius pavyzdžius, juos analizuojant, pagrindžiant temų struktūrą, susiejant gautus rezultatus su literatūros medžiaga (Braun ir Clarke, 2006).

1 pav. Temų ir potemių schema

REZULTATAI

Darbo metu išryškėjo keturios pagrindinės temos: 1. Kariuomenės nemalonumai ir erzinantys aspektai, 2. Tarpusavio ryšio su vadais ir kolegomis svarba, 3. Naujos kasdienybės reikšmė funkcionavimui kuopoje, 4. Entuziastingos paskatos tarnauti ir gauta nauda. Kiekvieną iš jų sudaro atskiros potemės (1 pav.).

1 tema. Kariuomenės nemalonumai ir erzinantys aspektai

Visi tyrimo dalyviai pasakodami apie Bazinį kario kursą paminėjo sferas, situacijas ar aplinkybes, kurios jiems buvo itin nemalonios, nepriimtinos ar priimtinos sunkiai, sukėlusios ryškias neigiamas emocijas, pasipiktinimą, nepasitikėjimą, o dažnai ir nuovargį. Tai plati tema

apimanti nemalonus tarnybos aspektus pradėdant nuo pačių pirmųjų savaičių sunkumų adaptuojantis prie radikaliai kitokios santvarkos ir būsimo gyvenimo būdo: „<...> *Mokomajam pulke... pirmos dienos buvo baisios [atsidūsta ir nusišypso]*“. „*Buvo pusantro mėnesio sunkesnis periodas <...>*“.

Taip pat visi tyrimo dalyviai minėjo bausmių taikymą nesilaikant numatytos tvarkos. Ypač dažnai buvo baudžiama už neleistiną maisto produktų laikymą: „<...> *randa Coca Colos skardinę ar bandelę paslėptą, tai, kol ją suvalgo, visi kiti turi sportuoti, šimtas kitų*“. Šios taktikos veiksmingumo ypatybes pastebėjo ir patys kariai, kai besikartojančios bausmės pradėjo veikti grupės tarpusavio santykius: „*Kambariokai pradeda badyt tave žvilgsniais... piktžodžiaut... kol tu pasikeiti <...> morališkai palaužia*“. Moralinio nuovargio aspektas buvo akcentuojamas trijų tyrimo dalyvių, vienas jų įvardino nuovargio kitimą: „*Būdavo paskui tas nuovargis... ne fizinis... bet moralinis...*“. Jis buvo siejamas ir su erzinančia nežinomybe dažniausiai dėl nežinomo dienos veiklos plano: „*Tu paklausi, ką veiksime po pusvalandžio – nežinau pamatysit, praeina valanda <...> už 5 min. būkit susiruošę <...> turi verstis per galvą <...> nežinai, kas bus vėliau, labiausiai kariuomenėj nervina nežinomybė*“. Dienotvarkės neišpildymas arba nesilaikymas sąlygodavo fizinės veiklos trūkumą bazinio kario kurso metu: „*Tas pats sportas, nu vat pagal dienotvarkę turėtume, o nėra, nespėjame. Tai krūvio niekad nebuvo per daug <...> kartais blogai, norisi jo tikrai daugiau*“.

Keturi iš keturių tyrimo dalyvių įvardino jaustą spaudimą iš naujos aplinkos. Disciplinos naujiems kareiviams įdiegimas buvo sunkus, varginantis – paremtas sustiprintu dėmesiu į kiekvieną detalę, elgesio niuansą: „*Labai griežtai vertino... viską. Spaudė, spaudimas buvo labai didelis iš visų vadų*“. Spaudimas disciplinai pasireiškė ir perteklinėmis bausmėmis: „*bausmės gal tokios už bet ką, <...> kad pajaušt, kas yra kariuomenė...*“.

Bazinio kario kurso metu vyrai susidūrė su nemažai nusivylimų. Dažnai lūkesčius vertino kaip nepateisintus dėl ilgai silpnėjančios disciplinos, organizuotumo trūkumo, kas apėmė ir aplaidžius vadų pažadus: „*Kai buvo pirmos savaitės <...> pasakė, kad bazinis truks... 3 savaites <...> padalinį pasakė, kad truks... 3 mėnesius. <...> sakė, kad paleis kiekvieną savaitgalį namo, [padalinio pavadinimas]... taip nebūdavo*“. Į nepasitenkinimą bendrą kariuomenės tvarka įeina ir pastebėjimai apie disciplinos silpnėjimą – susijusį su valdžios rūpesčiu, kad gaunami skundai nepatektų į žiniasklaidą: „*ai, kas mane nuvylė, kad šauktinis turi labai daug teisių <...> mamos skambina, kad ten sūnus kažką <...> net mankštų ryte negalėdavom daryt, galvą apsukt, nes širdis kam sustos*“. Susipažįstant su kariuomenės veikimo principais

nusivylimas transformavosi į nepasitikėjimą sistema: „<...> ko mes neišnaudojam finansiškai jiems susitaupo <...> būdavo pasirašai už daugiau negu iššaudai“. Tyrimo dalyvių nepasitikėjimą sistema sustiprino ir pastebėjimai dėl maitinimo organizavimo – „Būna, keičiasi meniu ir naudoja vakarykštį maistą, nors to daryti negalima...“.

2 tema. Tarpusavio ryšio su vadais ir kolegomis svarba

Būrio vidinė atmosfera priklauso nuo jam priklausančių karių susibendravimo, kuris bazinio kurso metu buvo daugialypis ir kintantis. Taip pat išryškėjo labai svarbus komandos ir individualaus buvimo kariuomenėje koncepto persidengimas. kartais vieningai besibaigiantis asmeninių principų nugalėjimu.

Bazinio kurso pradžioje akcentuojamas neigiamas pirminis santykis su vadais dėl jų motyvacijos „Vadai tai buvo visokie <...> kurie grynai demotyvuodavo ir, kad dėl pinigų jie čia“. Keturių tyrimo dalyvių interviu atkleidė, kad yra aiškus santykių su vadais skirtumas prieš ir po bazinio kario kurso. Respondentų minimas vadų griežtumas suvokiamas kaip įprastas dalykas, kuris kartais turėjo piktdžiugos elementų: „vien dėl malonumo... mes matydavom... kai mes dirbam... o jis šypsos...piktybiškai būdavo“. Neigiamas požiūris į vadus sustiprėdavo tada, kai jie tarpusavyje nebūdavo vieningi, mokydami šauktinius. Buvo vadų, kurie ir nuo pirmųjų dienų bandė kurti kiek įmanoma, teigiamą santykį: „draugiškai priima iš to kolektyvo profesionalių karių <...>“. Draugiškumo perspektyvoje nebuvo pamirštama disciplina ir suteikiamas struktūruotas dėmesys: „spaudimo gaudavom, bet būdavo žmogiškesni <...> ateidavo pasikalbėt kartais su mumis į kambarį, paklaust kaip sekasi ar nieko netrūksta“. Trys tyrimo dalyviai išskyrė, kad besibaigiant bazinio kario kursui būrys susidraugavo su vadais ir geriausi santykiai yra šiam kursui pasibaigus „o dabar santykiai su vadais nuostabūs kaip draugeliai žinai... ir pašnekėt gali, ir nusijuokt, ir vienas kitą per dantį patraukt“.

Bazinis kario kursas buvo kupinas iššūkių susigyvenant su kolegomis šauktiniais. Šauktinių tarpusavio santykiai palaiapsniui kito, dėl didelės naujų žmonių įvairovės: „Nu po truputį išdrąsėjom, gerai sutariam, aišku būna tų pykčių... jau ilgai kartu esam“. Prastai pažįstant vienas kitą kildavo pykčių dėl nesutampančių nuomonių ypač dėl nusibostančio ilgo buvimo kartu. Ryškus santykių disonansas tarp kolegų šauktinių atsirasdavo ir tada, kai išsiskirdavo tarnybos atlikimo tikslai: „<...> sunkiausia ne fiziniai išbandymai, bet ta psichologija. Labai sunku dirbti su žmonėm, kurie ne savo noru atėjo“ - tai paminėjo visi tyrimo dalyviai. Ilgainiui vyrai adaptavosi prie asmenybių įvairovės ir sukūrė artimą, palaikantį vienas

kitą ryšį mažesnėse grupelėse: „*mes to proto neknišam, jau susitaikėm su tuo ir jį užginam prieš kitus*“.

Visuose tyrimo dalyvių interviu atsiskleidė komandos sampratos ir susiformavimo būtinybės aspektai, nes „*kariuomenėj nėra individualistinis darbas*“. Paaiškėjo, kad komandinis darbas bei gyvenimas tiek duoda, tiek ir pareikalauja. Komandinio darbo efektyvumui užtikrinti svarbūs sutampantys narių tikslai: „*aišku, man svarbu ir kolegos, kad norėtų to paties... tos garbės siekti*“ ir dėl nesutampančių asmeninių tikslų, komandai sunku pasiekti rezultata. Bendri tikslai skatina sukurti artimą ryšį: „*Nu mes kaip šeima buvom, maistu daliniesi*“. Komandinis darbas ir kasdienė bendrystė gali priversti ne savo noru aukotis dėl sistemos kuriamų komandos veikimo principų: „*mmm pradžioje buvo labai sunku <...> sąlyginai per kažkieno nenorą turi daryti daugiau negu pats turėtum ir tavo protas išneša, kad galėtum nedaryti <...> bet esi atsakingas už kitus... todėl tenka daryti daugiau nei, kad norėtum ir galėtum*“.

Trys vyrai kalbėjo apie santykius su artimaisiais tarnybos metu. Dviem iš jų šeimos narių ilgesys ir buvimas kartu buvo išties reikšmingas: „*tas namų ilgesys didelę įtaką daro, bet kažkaip pripratau po mėnesio <...> kažkaip visų vienodai pasiilgdavai, bet norėdavosi, kad brolis pamatyti, žinau, kad jam įdomu [pasako tyliai]*“. Šeimos narių reakcijos ir pritarimas norui tarnauti taip pat svarbūs, bet namų ilgesys ne visada būdavo stiprus: „*gal tėčio labiau laukdavau <...> bet prieš tarnybą pusę metų nuomojau butą <...> per daug didelio skirtumo nėra*“.

3 tema. Naujos kasdienybės reikšmė funkcionavimui kuopoje

Bazinis kario kursas\ pirmiausia yra visai nauji kiekvienos dienos ritualai ir pareigos, kurių privalu laikytis ir išmokti kartu su dešimtimis kitų. Radikaliai kitoks paros ritmas, mitybos laikas, laisvalaikio pobūdis gali lemti pasipriešinimą. Tai automatiškai sąlygoja bandymus ieškoti ir pasinaudoti sistemos spragomis, net nusižengiant taisyklėms.

Nepasitenkinimas maisto kiekiu ir kokybe buvo akcentuojamas trijų tyrimo dalyvių. Kitokie valgymo įpročiai nei namuose, tarnybos pradžioje kėlė nemažai sunkumų - „*daug kas skūsdavosi, kad...jis... nėra kokybiškas... ar skanus*“. Tyrimo dalyviai išreiškė nepasitenkinimą maisto kokybe, nors ankstesnio šaukimo kariai dar prasčiau maitinosi – „*šaukimas prieš mane kardinaliai prastesnis buvo <...> mum pasikeitė, buvo tokių dalykų kaip burgeriai, picos <...> maistas buvo riebus, nesveikas... daug būlkų būdavo*“. Nepatinkantis maistas nevalgomas tol

kol tam yra pasirinkimas – pervargus išrankumas dingdavo: „*Išsidirbinėji tol kol grįžti po pratybų, išalkęs...tai varai dievą į medį kol gali <...> po pratybų valgai viską*“ .

Sunkumai pratinantis anksti valgyti ir miegoti buvo svarbūs trims iš keturių karių: „*Ai va, kas dar sunku buvo, kad per visą laiką nepripratau, kad šeštą... vakarienė <...> ir jos žiauriai mažai*“ „*Pusę septynių, tai trisdešim penkios po einam valgyt, kas yra žiauriai anksti ir sunku priprast*“. Taip pat kariams būdavo sunku priprasti prie ankstyvo miego ritmo dėl įprasto naktinio gyvenimo: „*Anksti eit miegot, anksti keltis <...> naktibalda buvau <...> sunkiausia kelt būdavo*“.

Visi keturi tyrimo dalyviai įvardino tris pagrindinius, neišvengiamus laisvalaikio praleidimo būdus – knygų skaitymą: „*jeigu jau gauni dalį to laisvo laiko, skaitai knygas*“, naudojimąsi telefonu ir štabo išrinktų filmų žiūrėjimą: „*Kiekvieną ketvirtadienį žiūrim filmus... aišku juos išrenka štabas. Apie partizanus. Tinka, bet neįdomu, norisi rimtesnių – psichologinių*“. Labai svarbus telefono vaidmuo laisvu laiku, dėl galimybės bendrauti, nes laisvas laikas būdavo ribotas ir nusipelnomas. - „*Visi į telefonus būna sulindę. Kas ten draugėm rašo, skambina, filmus žiūri <...> telefonas tai tokia egzotika būdavo, nes negali naudotis <...> labai vertindavai*“ . Kiek kitokia laisvo laiko koncepcija atsiskleidžia savaitgaliais – laisvas laikas tampa nebelaukiamas dėl užsiėmimų trūkumo, kadangi profesionaliems kariams savaitgalis: „*Tas ir būdavo sunkiausia, kai nepaleisdavo namo... ir savaitgalį nebūdavo kas veikt*“.

Neleistina veikla kariuomenėje yra vienas ryškiausių kasdienybės aspektų atsiskleidusių trijų karių pasakojimuose. Dalis karių stengėsi su tuo susitaikyti, dalis - priešintis sistemai. Labiausiai tyrimo dalyvių pabrėžta neleistina, bet labai aktuali veikla – maisto slėpimas, tai siejant su moraliniais komandiškumo aspektais. Kuopoje negalima turėti maisto dėl higienos reikalavimų, disciplinos ugdymo: „*Atveždavau kitiems nupirkęs <...> dalį paleidžia, dalį ne... tie šokoladukai... tą visą moralę keldavo [nusišypso]... sunku iš tikrųjų, atrodo toks menkas dalykas*“. Antras labai dažnas nusižengimas tarnybos metu – telefono naudojimas neleistinu laiku: „*Būdavau pasislėpęs, realiai kiekvienas karys taip daro už durų pasislėpęs ar tualete pasirašinėti... <...> realiai dabar sunku be jo*“.

Bazinio kario kurso metu kariai pradėjo pažinti sistemą, perprasti jos ypatybes ir kartais tuo naudotis savo tikslų įgyvendinimui: „*Žinai per tą laiką išmoksi apeit <...> ne, kad nepadaryt, bet, kad sau geriau būtų... žinai kaip viskas veikia ir... gal naudojies tuo <...> ne tai, kad piktnaudžiauji... nu žiūrint kokiais dalykais [nusišypso]. Apie piktnaudžiavimą*

tarnybine padėtimi kalbėjo du iš keturių tyrimo dalyvių: „*Eini pas paramediką mūsų kuopos <...> tai jei būna sportas ir tą dieną nenori ar turi mini traumą <...> tai eini šnekiesi, viskas per šneką, per pokalbius...“*. Taip pat buvo pastebėtas kolegų šauktinių piktnaudžiavimas, kuris anot tyrimo dalyvių yra nepateisinamas „*esmė, kad apgaudinėdavo <...> sakydavo reikia pas dantistą koki, o nuvarydavo į festivalį... naudodavosi“* (Justas, 153).

4 tema. Entuziastingos paskatos tarnauti ir gauta nauda

Nepaisant patirtų sunkumų bazinio karinio mokymo metu, tyrimo dalyvių interviu išryškėjo ir teigiama tarnybos pusė. Tai pirmiausiai apima savanorišką, ankstyvą ir sąmoningą visų keturių tyrimo dalyvių pasiryžimą tarnauti Lietuvai: „*Apie kariuomenę mažiau dar nuo mokyklos baigimo <...> visą laiką kirbėjo ta mintis, gal į karo akademiją, o gal atitarnaut tuos devynis ir žiūrėt... <...> nusprendė už mane valstybė ir nesigailiu“*. Vienas svarbiausių aspektų pradėti savanorišką tarnybą – noras išbandyti save tiek fiziškai, tiek psichologiškai, atrasti kažką naujo: „*Labai įdomios patirtys <...> civiliam gyvenime už visus tuos šaudymus daug pinigų turėtum sumokėti <...> sraigtasparniu skridau, šarvuotį vairavau. Tokie įdomūs iššūkiai kažkaip išbandyt save“*, bei žinoti kaip būti naudingą grėsmės atveju – „*anksčiau ar vėliau gali būti kažkoks konfliktas... tarp... kaimyninės šalies... ir norisi, kad būčiau naudingas“*. Pareigos ir patriotizmo jausmas taip pat buvo reikšmingas faktorius visiems tyrimo dalyviams, kalbant apie teigiamus tarnybos aspektus: „*Tu jauti tokią pareigą... mūsų kaip pareiga, konstitucija reikalauja ginti savo valstybę“*. Kalbant apie pareigą šaliai, išryškėja ir asmeninės garbės jausmo svarba: „*NATO kiekvienoj šaly, karys yra gerbiama profesija <...> [pauzė 7 s.], kad tu atsiduodi savo šaliai... tu ją sieki gint... kas benutiktų... dauguma tų karių siekia tos garbės...“*.

Apie sėkmės patyrimą bazinio kario kurso metu kalbėjo visi tyrimo dalyviai. Tai apėmė pasisekimą užduotyse, apdovanojimus: „*Už gerus mokymosi rezultatus buvo išleisti... iš šimto žmonių... keturi kariai [šypteli]... atrinko dar... taip, pasisekė“*. Sėkmingumo koncepcijai galima priskirti ir įgytas ar sustiprėjusias asmenines žmogaus savybes: „*Šiaip suvyriškėjau, surimtėjau, bent aš taip manau, <...> gal kažkiek padės darbuose tas konkretumas <...> tau liepia kažką... nesistengi aplinkui apeit imi ir darai [pauzė 9s.]“*.

. Galiausiai baigus bazinį kario kursą, du tyrimo dalyviai džiaugėsi klestinčia ir atsinaujinančia Lietuvos kariuomene, jos populiarėjimu: „*Džiaugiuosi, kad kariuomenė*

atsinaujina... nauji dalykai vis atsiranda <...> ir baterijų padaliny daugėja... pratybų daugėja <...> finansavimas kitoks, kuo toliau, tuo įdomiau daros tarnaut“.

APTARIMAS

Šiuo darbu buvo siekta atskleisti autentišką savanoriško pasiryžimo koncepciją pirmojo rimto susidūrimo su kariuomenę kontekste – baziniame kario kurse. Šis pirminis etapas itin svarbus, nes jame yra ugdomos pradinės kariškos vertybės ir pasiruošimas. Atlikto kokybinio tyrimo išryškėjo keturios pagrindinės temos: 1. Kariuomenės nemalonumai ir erzinantys aspektai, 2. Tarpusavio ryšio su vadais ir kolegomis svarba, 3. Naujos kasdienybės reikšmė funkcionavimui kuopoje 4. Entuziastingos paskatos tarnauti ir gauta nauda (žr. *1 pav.*).

Kalbant apie nemalonius ir erzinančius aspektus, tyrime nustatyta, kad visiems dalyviams buvo labai reikšmingas pirmasis tarnybos mėnesis. Sunki, kupina streso tarnybos pradžia bandant prisitaikyti prie naujos tvarkos – vienas ryškiausių prisiminimų. Lietuvoje vykdytuose tyrimuose šis aspektas nėra akcentuojamas. Martin (2006) įvardina, kad adaptacijos sunkumus patiriantys kariai identifikuojami per pirmąsias 14 dienų ir patvirtina, kad kai kuriose bazinių mokymų atliekančiose karių grupėse pastebėtas svyruojantis streso lygis, kuris po 1 savaitės treniruočių trukmės buvo didžiausias. Galbūt per pirmąjį bazinio kario kurso mėnesį derėtų labiau atkreipti dėmesį į karių psichologinę būseną. Siekiant sumažinti adaptacijos laikotarpiu patiriamą karių stresą, galėtų būti nukreipiama kariuomenės psichologui ar organizuojami mokymai apie streso, nerimo valdymą.

Karių nepasitenkinimas gaunamu per mažu fiziniu krūviu buvo vienas labiausiai nustebinusių aspektų, apibūdinančių nemalonią patirtį bazinio kurso metu (NPPKT). Wood ir bendraautoriai (2017) numato galimybę sukurti ciklinę fizinio mokymo programą su skirtingais adaptacijos kriterijais, priklausomai nuo pradinių fizinių rezultatų (NPPKT). Toki būdu, jau tarnybos pradžioje, užtikrinant tinkamą visų karių galimybių realizavimą. Fizinis krūvis yra labai svarbus visam tolimesniam tarnybos vykdymui, jaučiant jo trūkumą arba perteklių, egzistuoja galimybės jį užtikrinti, bet realus to pritaikymas Lietuvoje turėtų būti nagrinėjamas išsamiau.

Kitas savo specifika įdomus tyrimo rezultatas – bausmių vykdymas. Kariuomenėje skiriamų grupinių bausmių priežastis – atsakomybės ugdymas komandoje ir individualiai. Dažnai taikytos efektyvios sportinės grupinės bausmės ypač už neleistiną maistą ar nešvarą kuopoje, individualios bausmės už neleistiną naudojimąsi telefonu. Analizuojant grupinių

fizinių bausmių specifika: pvz.: šimtas karių sportuoja, kol vienas valgo (tas pas kurį randama neleistino maisto), bei tam tikrus vadų pasisakymus, galima daryt prielaidą, kad tokiu būdu stengiamasi ugdyti karių discipliną, komandiškumą ir fizinį pasiruošimą. Svarbu, kad kariai apie tai kalbėjo jautriai, akcentavo poveikį grupei. Buvo pastebėta, kad spaudimas ir visos grupės baudimas už prasižengimą yra itin stiprus ar net „moraliskai palaužia“.

Tarpusavio ryšys su vadais ir kolegomis šauktiniais yra labai svarbus funkcionalios komandos formavimui. Tyrimo metu pastebėtas nuoseklus, teigiamas vadų ir jaunų kareivių santykių kitimas. Ryškus santykių disonansas tarp kolegų šauktinių atsiradavo ir tada, kai pratybų metu susitikdavo privalomai ir savanoriškai tarnybą atliekantys kariai, o darbas su nemotyvuotais šauktiniais įvardintas kaip vienas sunkiausių tarnybos aspektų. Šis aspektas galėtų būti tyrimų, susijusių su NPPKT karių gerove ateityje, objektas. Komanda laikoma svarbia karinės kultūros dalimi, o karinė socializacija prasideda bazinio kario kurso metu (Williams ir kt., 2016). Komandinis darbas ir kasdienė bendrystė gali priversti ne savo noru aukotis dėl sistemos kuriamų komandos veikimo principų.

Bazinis kario kursas yra pradinis laikotarpis, per kurį naujiems kariams yra suteikiamos labai ribotos sąlygos palaikyti ryšį su civiliu pasauliu (pavyzdžiui, kariai nenuosekliai išleidžiami namo arba tik nusipelnus skiriamas laikas pokalbiams telefonu) (Zelcer, 2012). Kariuomenė bando kruopščiai reguliuoti naujokų elgesį sukuriant aplinką, kurioje jie labiau vertintų tai, ką veikia ir ką gauna, taip ugdydama discipliną. Natūralu, kad neįprastai santvarkai žmonės priešinasi, pvz.: slėpdami saldumynus, kurių galimai norisi dėl jaučiamo cukraus stygiaus. Ribotos laisvalaikio praleidimo galimybės, neišpildytas savaitgalių laikas automatiškai sąlygoja bandymus ieškoti ir pasinaudoti sistemos spragomis, net nusižengiant taisyklėms. Apie tokią karių patirtį, Lietuvoje atliktuose tyrimuose nėra kalbama.

Šis tyrimas turi ir keletą ribotumų. Pirmiausia, tyrimo rezultatai galėtų būtų informatyvesni, jei tyrimo dalyvių imtis būtų didesnė. Antra, tyrimo pradžioje buvo jaučiama kokybinių tyrimų kompetencijos stoka renkant duomenis. Dėl patirties trūkumo užtruko duomenų analizė. Tyrimo privalumas – Lietuvoje šis tyrimas vienas iš nedaugelio kokybinės koncepcijos tyrimų susijusių su nuolatinės privalomosios pradinės karo tarnybos kariais. Jis leido giluminiu požiūriu, išsamiai pažvelgti į gana siauros specifinės imties vyrų patirtis bazinio kario kurso metu. Ši tyrimo tema aktuali, nes tarnybos pradžia – ryškus pirminis kariuomenės patyrimas, kuris gali sietis su kario vėlesniu pasiryžimu įsipareigoti kariuomenei, rizikuoti savo fizinės gerovės resursais ar net savo gyvybe nacionalinės grėsmės atveju.

IŠVADOS

Tema „Kariuomenės nemalonumai ir erzinantys aspektai“ atskleidė, kad pirmosiomis savaitėmis kilo sunkumų adaptuojantis prie radikaliai kitokio būsimą gyvenimo būdo. Dėl nusižengimų skiriamos bausmės didina spaudimą kariams ir susilaukia negatyvaus jų dėmesio. Fizinio krūvio trūkumas ir pastebėtas korupcijos šešėlis skatino nusivylimą bendra sistema.

Temoje „Tarpusavio ryšio su vadais ir kolegomis svarba“ pastebėtas nuoseklus vadų ir karių tarpusavio santykių gerėjimas. Griežtas vadų elgesys gali būti traktuojamas kaip natūralus reiškinys, kadangi jie yra pagrindiniai autoritetai naujiems kariams. Karinio vieneto komandiškumas gali suteikti pagrindą kareiviams išvengti neigiamų psichologinių potyrių, padidinti komandos našumą net ir tarnaujant ne vienodų paskatų vedamiems.

Temoje „Naujos kasdienybės reikšmė funkcionavimui kuopoje“ atsiskleidė neįprasta bazinio kario kurso metu patiriama kasdienybė, pasižyminti ankstyvo maitinimo ir miego adaptacijos sunkumais. Ribotos laisvalaikio praleidimo galimybės, neišpildytas savaitgalių laikas automatiškai lemia bandymus ieškoti ir pasinaudoti sistemos spragomis.

Tema „Entuziastingos paskatos tarnauti ir gauta nauda“ atskleidė teigiamus bazinio kario kurso aspektus. Šauktiniais savanoriais į Lietuvos kariuomenę daugiau linkę ateiti patriotiškai nusiteikę jaunuoliai, dar neturintys įsipareigojimų šeimai, mokslams ir profesinei veiklai. Esminiai savanoriškos tarnybos aspektai – žinoti, kaip elgtis karinės grėsmės atveju, noras išmokti ką nors nauja, siekti savirealizacijos. Išreikštas džiaugsmas pasisekimu karinėse disciplinose ir visa atsinaujinančia kariuomene.

LITERATŪRA

1. Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 77 – 101.
2. Chou, S. Y. (2012). Millennials in the workplace: A conceptual analysis of millennials leadership and followership styles. *International Journal of Human Resource Studies*, 2(2), 71-83.
3. Crowley, S. K., Wilkinson, L. L., Burroughs, E. L., Muraca, S. T., Wigfall, L. T., Louis-Nance, T., Youngstedt, S. D. (2012). Sleep during basic combat training: a qualitative study. *Military medicine*, 177(7), 823-828.
4. Dzimidaitė, M. (2018). Lietuvos nacionalinės gynybos politika. Balansavimas tarp įsipareigojimų ir poreikių (Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, Vilnius). Prieiga internete <https://epublications.vu.lt/object/elaba:29686616/>.
5. Lietuvos kariuomenė (2016). *Kario atmintinė*. LK karo kartografijos centras, Domeikava. Prieiga internete <https://kam.lt/download/53123/kario%20atmintin%C4%972016.pdf>
6. Lietuvos Respublikos Seimas (2011). Įstatymas Nr. XI-1508 „Lietuvos respublikos karo prievolės įstatymo pakeitimo įstatymas“. Valstybės žinios, Nr. 86-4150.

7. Lutz, L. J., Gaffney-Stomberg, E., Karl, J. P., Hughes, J. M., Guerriere, K. I., McClung, J. P. (2019). Dietary Intake in Relation to Military Dietary Reference Values During Army Basic Combat Training; a Multi-center, Cross-sectional Study. *Military Medicine*, 184, 223 – 230.
8. Pocienė, A. (2018). Lietuvos jaunuolių pritraukimo į nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą galimybės. Lietuvos metinė strateginė apžvalga. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Vilnius, 367-391.
9. Psaila, M., & Ranson, C. (2017). Risk factors for lower leg, ankle and foot injuries during basic military training in the Maltese Armed Forces. *Physical therapy in sport*, 24, 7-12.
10. Seemiller, C., & Grace, M. (2016). *Generation Z Goes to College*. New York, NY: Jossey-Bass.
11. Vileikienė, E., Pocienė, A., Aleknavičienė, J. (2015). Karių savanorių požiūrio į tarnybą Lietuvos kariuomenėje analizė. Lietuvos metinė strateginė apžvalga. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 13 tomas, 245 – 264.
12. Williamson, D. A., Martin, P. D., Raymond, A. H., Most, M. M., Alfonso, A. J., Thomas, V., & Ryan, D. H. (2002). Changes in food intake and body weight associated with basic combat training. *Military medicine*, 167(3), 248-253.
13. Williams, J., Brown, J. M., Bray, R. M., Anderson Goodell, E. M., Olmsted, K. R., Adler, A. B. (2016). Unit Cohesion, Resilience, and Mental Health of Soldiers in Basic Combat Training. *Journal Military Psychology*, 4 (28), 241 – 250.
14. Wood, P. S., Grant, C. C., Toit, P. J., Fletcher, L. (2017). Effect of Mixed Basic Military Training on the Physical Fitness of Male and Female Soldiers. *Military Medicine*, 182, 771 – 779.
15. Zelcer, M. (2012). Ethics for the weekends: the case of reservists. *Journal of Military Ethics*, 4 (11), 333-352.

PSYCHOLOGICAL EXPERIENCES DURING BASIC ARMY TRAINING: THE PERSPECTIVE OF VOLUNTEERS IN THE REGULAR COMPULSORY INITIAL MILITARY SERVICE

Indrė Akucevičiūtė

Lithuania University of Health Sciences

Gita Agustaitė-Zailskienė

Lithuania University of Health Sciences

Milda Kukulskienė

Lithuania University of Health Sciences

Summary

One of the most prominent forms of expressing civic will is volunteering in the military. The first stage of volunteering is a basic combat training course that helps develop basic military values. As people move into a new life situation, they may experience greater stress and mood changes (Martin, 2006), therefore adaptation in the military can pose significant psychological challenges. The aim of this work is to reveal men's experience of basic combat training as volunteers in the Lithuanian regular compulsory initial military service. This qualitative study involved 4 men (age 19-26). All participants in the study were required to have completed or be undergoing training and have already completed the Basic combat training course. Data were collected using an individual semi-structured interview method. 4 reference questions were compiled by the research authors. An inductive thematic analysis was performed according to the recommendations of Braun and Clarke (2006). Four topics were revealed: 1. Troubles and frustrations in the military service, 2. The importance of communication with commanders and colleagues, 3. Importance of a new daily routine for functioning in the unit, 4.

Enthusiastic incentives to serve and perceived benefits. Even though soldiers encountered difficulties in adapting and performing their service, some observations revealed gradual improvement of soldier-commander relations, the soldiers' joy for the prosperity of the military, and fulfilment of personal goals.

Keywords: regular compulsory initial military service, Lithuanian Armed Forces, Lithuanian military, conscripts, recruits, basic combat training, thematic analysis.